

XO‘JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLARNI MOLIVAVIY NATIJALAR HISOBINIISLOH QILISH

Qodirov Nurillo Abdulboqiyevich

Bank- moliya akademiyasi magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13788633>

Annotatsiya. Ushbu maqolada xo‘jalik yurituvchi subyektlarda moliyaviy natijalar hisobini takomillashtirish zaruriyati va usullari tahlil qilingan. Moliyaviy natijalarni hisobga olishning dolzarb muammolari, mavjud yondashuvlar va ularni yaxshilash yo‘llari ko‘rib chiqilgan. Asosiy e‘tibor moliyaviy hisobotlar sifatini oshirish, moliyaviy ko‘rsatkichlarning aniqligini ta‘minlash va samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun zaruriy bo‘lgan moliyaviy tahlillarni amalga oshirish usullariga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: moliyaviy natijalar, xo‘jalik yurituvchi subyektlar, moliyaviy hisob, hisobot, moliyaviy tahlil, boshqaruv qarorlari, iqtisodiy samaradorlik, takomillashtirish usullari.

REFORM OF ACCOUNTING OF FINANCIAL RESULTS OF ECONOMIC ENTITIES

Abstract. This article analyzes the necessity and methods of improving the accounting of financial results in economic entities. Actual problems of accounting for financial results, existing approaches and ways to improve them are considered. The main focus is on methods of financial analysis necessary to improve the quality of financial reports, ensure the accuracy of financial indicators and make effective management decisions.

Key words: financial results, economic entities, financial accounting, reporting, financial analysis, management decisions, economic efficiency, methods of improvement.

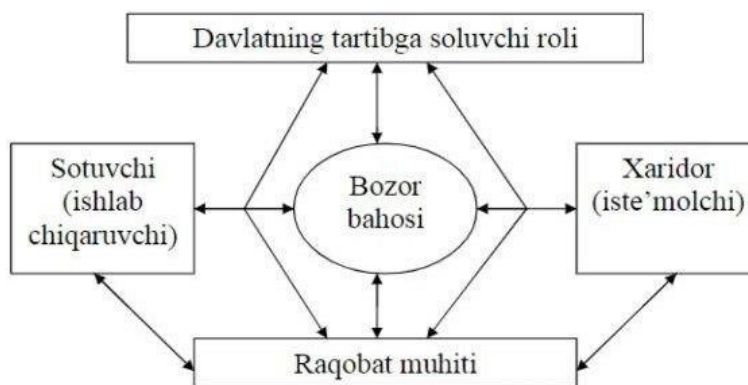
РЕФОРМА УЧЕТА ФИНАНСОВЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ

Аннотация. В данной статье анализируются необходимость и методы совершенствования учета финансовых результатов в хозяйствующих субъектах. Рассмотрены актуальные проблемы учета финансовых результатов, существующие подходы и пути их улучшения. Основное внимание уделяется методам финансового анализа, необходимым для повышения качества финансовой отчетности, обеспечения точности финансовых показателей и принятия эффективных управленческих решений.

Ключевые слова: финансовые результаты, хозяйствующие субъекты, финансовый учет, отчетность, финансовый анализ, управленческие решения, экономическая эффективность, методы повышения.

XYuSlar faoliyatida sifat o‘zgarishlarini amalga oshirmasdan turib, bozor iqtisodiyotini rivojlantirish mumkin emas. Ularni isloh qilish jarayonining mazmuni bozor munosabatlari rivojlanishining qonuniyatlaridan kelib chiqadiki, ularda birlamchi bo‘g‘in (XYuSlar) ga alohida o‘rin berilishi kerak.

Bozor iqtisodiyotidagi o‘zaro aloqalarning umumiy modeli quyidagi chizmada keltirilgan (1-chizma):

1-chizma. Bozor iqtisodiyotidagi o'zaro aloqalar modeli

Bozor iqtisodiyoti sharoitida XYuSlar xaridor va sotuvchi sifatida maydonga chiqib, tovarlar va xizmatlar bozorida o'zgaruvchan talab va taklif asosida raqobat muhitida aniqlanadigan baho orqali o'zaro ta'sirlashadi. Baholarning yig'indisi tushumning o'lchamini belgilab (aniqlab) berganligi uchun XYuS (firma, korporatsiya va h.k.) larning moliyaviy ahvoli bilan ularning bozordagi faolligi, ular faoliyatida taraqqiyotning bozor omillari o'zgarishi (dinamikasi) ni har tomonlama hisobga olish o'rtasida to'g'ri bog'lanish mavjud.

Bu omillarni hisobga olish XYuSlar, firmalar va korporatsiyalar faoliyatining butun falsafasini prinsipial jihatdan o'zgartirishni talab qiladi. XYuSlarni bozor sharoitlariga moslashtirish bo'yicha asoslangan choralar tizimini ishlab chiqish va ularni amalga oshirish, XYuSlarni bozor iqtisodiyotining mustaqil (to'laqonli) subyektiga aylantirish ularni moliyaviy isloh qilishning asosiy mazmunini tashkil etadi.

Bozor iqtisodiyoti sari yuz tutilganligiga 18 yildan ko'proq vaqt bo'lganligiga qaramasdan hamon mamlakatimiz XYuSlarining ma'lum bir qismi dinamik rivojlanayotgan bozor munosabatlariga moslashayotganligi yo'q. Ayrim ekspertlarning bahosiga ko'ra, sanoat XYuSlarining ¼ qisminigina bozor iqtisodiyotining to'laqonli subyektlari safiga kiri-tish mumkin. Yangi sharoit talabiga ko'ra munosabati bilan XYuSlarni moliyaviy isloh qilishning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- faoliyatni bozor talablariga yo'naltirish va eng yangi texnologiyalarga investitsiyalar asosida innovatsion jarayonlarni rivojlantirish yo'li bilan mahsulotlar va xizmatlar raqobatbardoshligini ta'minlash;

- XYuS kapitalini shakllantirish va boshqarish samaradorligini oshirish;

- XYuS rivojlanishini moliyaviy jihatdan ta'minlash va uning moliyaviy barqarorligini oshirish rezervlarini qidirib topish va jalb qilish;

- ishlab chiqarishning barcha omillaridan samarali foydalanish va mahsulot birligiga to'g'ri keluvchi xarajatlarni kamaytirish asosida ularning daromadlarini o'stirish yo'li bilan XYuSlarning investitsion jozibadorligini oshirish;

- aktivlarni restrukturizatsiya qilish va bozor konyunkturasini bashoratlash, tovarlar va xizmatlarning to'lovga layoqatli talabi va taklifi asosida XYuS faoliyatini diversifikatsiyalash.

XYuSlar, firmalar va korporatsiyalarni moliyaviy isloh qilishda kapitalizatsiya jarayoni, ya'ni mavjud salohiyat (aktivlar)dan eng yaxshi foydalanish hisobidan kompaniyaning

qiymatini oshirish va shu asosda kapitallashtirishning asosiy manbayini – kapitalni o‘stirishga yo‘naltiri-ladigan sof foydani o‘stirish alohida o‘rin egallaydi.

Sof foydani kapitallashtirish koeffitsiyenti aktiv (kapital) ni oshirishga yo‘naltirilgan sof foyda qismining XYuS sof foydasi umumiy hajmiga nisbati bilan aniqlanadi. Uni formula shaklida quyidagicha aks ettirish mumkin:

$$K_k = (SF_{kq} : SF_{uh}),$$

Bu yerda: K_k – sof foydani kapitallashtirish koeffitsiyenti;

SF_{kq} – aktivlar (kapital)ni oshirishga yo‘naltirilgan sof foydaning qismi;

SF_{uh} – XYuS sof foydasining umumiy hajmi.

Kapitallashtirish jarayoni investitsion-innovatsiya strategiyasini amalga oshirish asosida faqat aktivlar hajmini oshirishni emas, balki ularning yanada samaraliroq foydalanilishini ko‘zda tutganligi bilan ham muhim. Uni quyidagi tartibda aniqlasa bo‘ladi:

$$K_a = (K^o : A_o),$$

Bu yerda:

K_a – aktivlarni kapitallashtirish koeffitsiyenti;

K^o – tahlil davrida o‘z kapitalining o‘sishi;

A_o – tahlil davri oxiridagi aktivlar.

Kapitallashtirish jarayoni ishlab chiqarishda ilmiy yutuqlarning moddiylashganligini aks ettiruvchi ilg‘or innovatsion ishlab chiqarish vositalari va texnologiyalariga qo‘yiladigan kapital shaklning intellektuallashtirishga asoslanishi kerak. O‘z faoliyatida yangi sifat talablarini joriy etayotgan samarali bozordagi o‘zaro aloqalar tizimiga nisbatan tezroq kirish uchun XYuSlar tomonidan moliyaviy isloh qilishning asoslangan dasturini ishlab chiqilishi maqsadga muvofiq.

Bunda butun xo‘jalik ishlab chiqarish faoliyatining natijasi sifatida yuqori yakuniy moliyaviy ko‘rsatkichlarga erishishga alohida o‘rin ajratilmog‘i lozim.

Bir vaqtning o‘zida bunday dastur bozor omillari va iqtisodiy o‘shish shart-sharoitlaridan foydalanish, shuningdek, innovatsion taraqqiyotning zamonaviy tendensiyalarini amalga oshirish asosida XYuS faoliyatining samaradorligini oshirish bo‘yicha choralar tizimini o‘z ichiga qamrab oladi. Moliyaviy isloh qilish dasturi quyidagilarni ko‘zda tutadi:

- XYuSning tashkiliy va mulkiy holatini o‘zgartirish (yuqori samarali tashkiliy shakl, kapitalning tarkibiy tuzilishini o‘zgartirish va uni samaradorlikni oshirish maqsadlari uchun joylashtirish, yuqori talabga ega bo‘lgan mahsulotni ishlab chiqarishni rivojlantirish va h.k.);

- ishlab chiqarishning investitsion texnologik bazani o‘zgartirish (asosiy fondlar va aylanma mablag‘larning tarkibiy tuzilishi, texnologik yangiliklarni joriy etish, ishlab chiqariladigan mahsulotlarni yangilash va h.k.);

- ishlab chiqarish-xo‘jalik faoliyatining yuqori yakuniy natijalariga – XYuSning ixtiyoriga qoldiriladigan sof foydaga erishish, kompaniyaning qiymatini o‘stirish va xarajatlarni qisqartirishning tashkiliy negizi bo‘lgan asoslangan biznes-rejani ishlab chiqish;

- XYuSning asoslangan marketing va baho strategiyasini ishlab chiqish;

- XYuSning moliyaviy strategiyasini uning ishlab chiqarish marketing siyosati bilan o‘zaro ta‘sirchanligi (bog‘liqligi)ni asoslash.

Yuqoridagilarning barchasi moliyaviy munosabatlarni tegishli tarzda qayta qurishni, XYuSni boshqarishda moliyaviy oqimlarning rolini oshirishni; tushum, xarajatlar, foyda, soliqqa tortish norma (me'yor) lari, sof foyda, umumiy va o'zlik kapitalining hajmi va manbalaridan iborat bo'lgan moliyaviy indikatorlarning o'zgarishini monitoring qilish orqali moliyaviy boshqaruvning yaxlit samarali tizimi shakllantirilishini talab qiladi. Bu ishlar, o'z navbatida, quyidagi shartlar asosida amalga oshirilishi mumkin:

- XYuS xo'jalik-ishlab chiqarish faoliyatiga oid moliyaviy oqim-larning o'zaro aloqadorligini kuchaytirish va ularda ishlab chiqarish omillari – moddiy, mehnat, informatsion va boshqa resurslarning tegishli harakatlarini yanada to'laroq aks ettirish;

- boshqaruv qarorlari qabul qilishda, XYuS moliyaviy resurslari o'sishining rezervlarini to'liq qidirib topish va amalga oshirishda uning moliyaviy-analitik xizmatlari ahamiyatini oshirish;

- XYuS faoliyatini moliyaviy resurslar bilan yanada to'liqroq ta'minlash uchun o'z bilimlarini sarf etayotgan moliyaviy menejment malakasi darajasini oshirish;

- XYuS moliyaviy-xo'jalik faoliyati to'g'risida xalqaro andozalarga muvofiq ravishda ma'lumotlar olish, XYuSlar, firmalar va korporatsiyalar faoliyatida yuqori darajadagi barqarorlikni ta'minlash uchun moliyaviy hisobotning xalqaro andozalariga o'tish.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi 4611-son "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha choratadbirlar to'g'risida"gi qarori
2. A. A. Karimov, A. K. Ibragimov, N. K. Rizaev, N. M. Imamova-moliyaviy hisobot standardari / dars-T.: "Moliya", 2021-310 B.
3. Norbekov D.E. Ochilov I.K. "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari" O'quv-uslubiy majmua. – Toshkent:,2019. – 416 b.
4. Sh.Muzrapova "Moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlari asosida moliyaviy hisobotlarni tuzish tartibi" "Tafakkur manzili" may2022 ISSN:2180-2160 www.reandpub.com